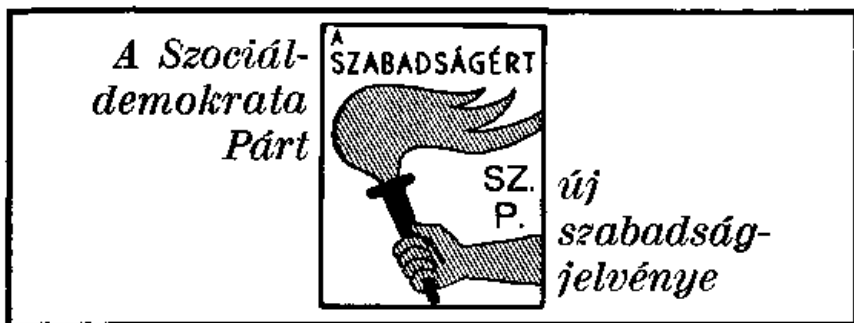

A munkásság kultúrtörekvései — és a magyar társadalom

ÍRTA VÁRNAI DÁNIEL

Arról akarok beszélni, *hogy* az elmúlt esztendő egyikén mód adatott számomra, hogy közvetlen közelből ismerjem meg ezt a nagy tájékozatlanságot, de ugyanakkor alkalmam volt arra is, hogy a — nem rosszízű — tájékoztatásokat fölvilágosítsam a szervezett szocialista munkásság kultúrmozgalmairól.

A munkásság, illetőleg a kultúrmozgalom egyik tekintélyes csoportjának nagy kultúrmanifesztációja zajlott le az egyik dunántúli nagyvárosban. Kultúrünnepélyünk — mind a résztvevők számát, mind a magas színvonalú teljesítményeket tekintve — méltó volt a városhoz, amely ősi kultúrcentrum, még levegőjében is benne őrzi a hajdani latin település szellemének hagyományait és nem felejtí el, hogy a későbbi századokban közvetítője volt a magyar kultúrterületek felé az egymást kiváltó nyugati kultúrák szellemi áramlásának. Épúgy fölfogta és továbbadta a keresztény életérzés gondolatvilágát, mint a reneszánsz, a barokk, a reformáció szellemi tartalmának elháríthatatlan benyomakódását a magyar kultúrhatárokon. Mégis ... a város történelmi jelentősége és mai szellemisége között már abban észrevettem a jelentkező különbségeket, hogy kultúrünnepélyünk előkészítéssel közben macacs tartózkodásokat, sok bizalmatlankodást és meglepő elfogultságokat kellett leküzdenem. Nem ismertek bennünket. Nem ismertek, illetőleg *félreismertek* és tele voltak fenntartásokkal és aggodalmakkal a város intézőkörei ... A tartózkodást sikerült eloszlatnunk és amikor egy szép nyári estén az ország különböző részeiből mintegy kétezer szocialista munkás szervezeti zászlók és lámpások alatt bevonult a város főterére, a városi hatóságok impozáns fogadtatást rendeztek számunkra. A Szentháromság-szobor előtt elhelyezett szónoki emelvény alatt megjelentek a városi és megyei hatóságok képviselői és meglepetésünkre ott találtunk egy magasrangú egyházi férfit is — az egyházi halóság képviselőjeként —; személyükben a nemzeti társadalom jelent ott meg fogadásunkra: észrevehető tartózkodással és várakozással...

A polgármester üdvözlő szavai után megköszöntem a fogadtatást, a város erkölcsi és anyagi támogatását.

Azt mondtam a többi között:

— Hangsúlyoznom kell, amit már ismételtelen cselekszem, hogy a munkásság kultúrmozgalma a maga nyílt és egyenes útján halad, a maga nyílt és becsületes eszközeivel küzd magasztos céljaiért, azonban nem szigeteli el magát az általános kultúrcéloktól, mert egész lelkesedésével, igaz és mély magyarságával és minden szivedobbanásával elszakíthatatlanul benne él a nemzeti kultúra nagy közösségében.

a sok ezrenyi tömeg fölött, még mindig érzem a csodálkozás és meglepetés furcsa-

ságát, hogy erre az oly természetes és önmagától értetődő nyilatkozatra a város, a megye és az egyház megjeleni képviselői zajos tapsolással szakították félbe beszédemet, mintegy jelezvén, hogy egészen mást hallottak, mint amire e! voltak készülve, talán azt is gondolták, hogy lám, ezek a szocialista munkások egészen más milyenek, mint — a hírük, de tökéletesen mások, mint amivel az ellenséges politikai propaganda — megrágalmazza őket... S amikor lejöttem a szónoki emelvényről, ott nyomban — a gratulációk és üdvözlő kézszorítások után — meg kellett mondanom:

— Önök nem ismernek bemiűnket. A csodálkozás inkább engem illet, mint önöket, mert rendkívüli tájékozatlanságuk valóban meglepő.

Akkor este ennyiben maradtunk.

Két napig tartózkodtunk a városban. A második nap délutánján — egy ugyanolyan összetételű társaságban, mint amely hivatalos fogadtatásunkra megjelent — alkalmam nyílt arra, hogy részletesebben szólhassak a szocialista munkásság kultúrmozgalmáról. Úgy éreztem, hogy egészen járatlan, módfelett tájékozatlan és elfogult embereket kézenfogva vezetek olyan területre, amelyen még sohasem járlak.

Összefoglalom most, körülbelül mit mondtam.

— Mingyárt előljáróban ki kell jelentenem, hogy természetszerűen a szervezett szocialista munkásságról beszélek, meri a magyar munkásosztály csupán eme részének kultúrmozgalmait, e mozgalmak hajtóerőit és céljait ismerem minden részletében. E kultúrtörekvéseket régen ismerem, régen cselekvő részese is vagyok és a legközvetlenebb szemléletből tudom, hogy e törekvésekben az önművelésen túl nemes célok, egyre jobban kibontakozó kultúrértékek és sok akadállyal vívódó, nagy erőfeszítések nyilatkoznak meg.

A tudományos megismerés a munkás számára nem a passzív megélvezés erő-tényezőit és csendes örömét jelenti csupán. Ezen túl a munkásság kultúrtörekvései messzebbre néznek. Párhuzamosan haladnak a politikai és gazdasági mozgalmakkal és egyazonképpen szolgálgják a nagy célt: kiemelni a munkást az örömtelen szegénység és a tudatlanság lelki és materiális börtöneiből, hogy a kultúrértékek vértetébeii és a tudás öntudatával és önérzetével szolgálhassa a közösségnek, a társadalmi és gazdasági fejlődés különböző vonatkozásainak érdekeit.

A munkásság kultúrtörekvései két távoli pólus között fejtik ki a maguk erőfeszítéseit és a nevelőmunka hatásait. Az analfabétaoktatástól kezdve föl a legmagasabb tudományokig emelkedik a nevelés útja és egyes állomásain mint önálló mozgalmak jelentkeznek a sport, a zene- és dalkultúra, a turisztika és a kultúrtevékenység egyéb vonatkozásai. Természetesen: nagy példák, nagy tanítások és nagy célok állanak a tanuló, az önművelődő, az előadásokra és szemináriumokra járó és a félretett garasain könyvet vásárló munkás előtt. Amint a kultúrmozgalmak sodrába kerül, kezdetben csak keskeny réseken át, de mégis kitarul előtte az emberiség kultúrájának óriási területe a maga fényeivel, izgalmival, nagy igazságaival, szépségeivel és lelkesítő vonzásaival. Nyomban megérzi — és ez az érzés lassankint tudatossá érik a lelkében —, hogy az emberiség és a nagy emberi közösségek érdekeinek szempontjából mekkora jelentősége \an a tudománynak és a tudományos megismerés szabadságának. A betű szomját a tudományos megismerés vágya váltja föl benne, az ösztönösséget a tudatosság és csak természetes, hogy ez a lelkierő az, ami a nevelés munkájában végig megtartja.

Amit egyébként a munkásember sokszor formátlanul és csak ösztönösen érez, azt — legyen szabad erre is utalnom — nagy elmék már régen kimondották.

Fichte a tudomány fönntartásának érdekében követelte a tudományos kutatás szabadságát. Mert, amint mondotta, a tudománynak fönnt kell maradnia azért, hogy kellő időben az életet és a dolgok rendjét át tudja formálni. De *Fichte*, aki a polgári államrend filozófusa volt, ehhez még hozzátelte, hogy végeredményében, még ha csak a távol jövőben is, minden tudomány az emberek közösségét, az államot szolgálja.

Ezt a szelíd szavakkal kifejtett, de mély és igaz igazságot a szocialista *Lassalle* továbbfejlesztette és azt mondotta egyik védőbeszédében: „Csak egy dolog van an, amelynek szabadnak és zabol a nélkül valónak kell lennie, amely az állam

számára is fontosabb lévén minden törvéynél, működét szabadságában nem korlátozható egyetlen törvénnyel sem — s ez: a tudományos megismerés ösztöne.”

És még valaki. A párizsi egyetem Magnus Magistere (később pedig érsek és bíbornok) 1381-ben ezt jelentette ki: „Nem emberi jog adja meg a tudománynak azt a jogot, hogy legyen és bírálatot gyakoroljon, mert ez a jog ex jure divino; isteni jog alapján, vagy amint ugyancsak mondani szokták, ex jure naturali: természetesi jog alapján illeti meg.”

Ismételnem kell tehát, hogy amint a munkásembert megérinti a magasabb kultúra szele, eleinte ösztönösen, később tudatosan érzi azt, amit — ime — egy *protestáns* polgári filozófus, egy *katolikus* egyházi férfiú és egy nagy *szocialista agitátor* olyan fontosnak, annyira életjelentőségűnek ítélte az emberi haladás szempontjából és főként amiatt, hogy az emberek összessége egyazonképpen részesüljön a civilizáció jótéteményeiben.

S amit ezzel kapcsolatban szintén meg kell mondanom, mindenképpen lenyűgöző és tiszteletet ébresztő tapasztalat az, amit kiművelt lelkek és pallérozott elmék szerezhetnek, amikor a munkásember hatalmas tudásvágyának lobogását látják és a történelemben néző és igazságokat és tanulságokat kereső izgalmas érdeklődésével találkoznak. Hatalmat, látványt, amikor egy ébredő intellektus — a felnőtt ember, aki önhibáiban kívül sokat mulasztott — táguló lélekkel és sugárzó szemmel száguldja be a történelem útjait s mintha villámfények hasítanak körülötte az éjszakát, egyszerre meglátja a társadalom születését, fejlődését, küzdelmeit és minden lelket megrendítő véres és vértelen állomásait. Az ember és a civilizáció történetének völgyeiben halad és magaslataira hág; a görög és a római klasszikus műveltség világából átkerül a keresztény középkor téli álmának századaiba, körülnéz a reneszansz három évszázadán, meglátja az emberi értelem legnagyobb lázadásának, a reformációnak és a rákövetkező ellenreformációnak történetét, harcait és előrelendítő, majd visszahanyatló fordulatait: meglátja és intellektuális fölszereltséget kap arra, hogy az események, a nagy történelmi korszakok *mögé* is betekinthessen és észrevegye a szellemi és gazdasági hajtóerőket, hogy a történelem bonyolult és tragikus fordulatait ne csupán *szemlélni* tudja, de *meg is értse* — mindez, tapasztalatból tudom, olyan erősen odakapcsolja a munkást az önművelődés, az ismeretterjesztés erőfeszítéseéhez, sokszor fenséges kínjaihoz, töprengéseéhez és tépelődéseéhez, hogy többé meg nem válik tőle és így lesz a közömbös, szinte léleknélküli társadalom-atomból érző, látó, igényes, folyton tanuló és bíráló kultüregyéniség.

Nincs tehát abban semmi meglepő, hogy Lassalle, ezt látva, így kiáltott föl: „Csak két dolog tudta megóvni nagyságát amaz általános lezüllés közepette, amelyet az európai élet minden jelenségén ott lát a történelem minden ismerője; csak két dolog tudta megőrizni frissességét és teremtő erejét az önzés lappangó láza közepette, amely sorvasztja, megfertőzi Európa életének vérkeringését: a *tudomány* és a *nép*; a *tudomány* és a *munkások*.”

Mennyivel jogosabban mondhatom én ezt ma, ha visszanézek a múltba és látom, hogy a szocializmus kezdetleges politikai és gazdasági mozgalmainak, a teoretikus vajúadásoknak korszakában, Lassalle életében, a munkásság kultúrtörékevei még csak pislákolva ébredtek, ma azonban, a szocializmusnak az egész világot átfogó frontján már hatalmas mozgalommá fejlődtek. Évtizedek múltak, (sikerekkel és visszahanyatlásokkal, de a szocializmus az ember és a társadalom életnyilvánulásának minden területén megjelent. És ha — ellenfeleink állításaival szemben — sohasem volt csupán gyomorkérdés, ma annyira nem az, hogy az egész szellemi és erkölcsi világot átfogó hatalmas mozgalom lett belőle.

A munkás tanul.

És a tanuló munkást minden érdekli, mert másképpen, ismeretek és tudás nélkül nem tudja megállani a helyét.

De azt is meg kell mondanom, hogy a tanuló munkást a kultúrmozgalomnak való részvétele nagy erőfeszítésekre és nagy áldozatokra ösztönzi.

Ezért látjuk sokszor — mindig —, amint garast garasra raknak, hogy könyvet vásárolhassanak és szervezeteikben könyvtárakat nyithassanak meg. Nem szabad elfelejteni, hogy a szocialista munkásmozgalom néhány száz olyan könyvtárral gyarapította Magyarországot könyvtárainak számát, amelyekben négy-öttszáz ezer értékes könyvnek óriási forgalmát bonyolítják le minden hónapban. Történelem,

társadalomtudomány, fizika, technika és szépirodalom: minden tudományág képviselve van ezekben a könyvtárakban és minden könyv mindig kézben van.

Munkásdalogyletek és munkásszínpadok dolgoznak a munkásság kultúrtörévéseinek területein. S ha sportolnak, akkor is egy nagy, kollektív érdeket szolgálnak. Én láttam munkásokat, akik a megmaradt csonkaország hegyeire maguk szállították föl a téglát és a többi építőanyagot, hogy menedékházakat építsenek s hogy ezzel a munkával mintegy oltárokat emeljenek a legszebb sportok egyikének, a turisztikának, amelyben nem a nyers erő az úr, hanem a természet imádata és nem a bukméker és a nyereségvágy mohósága, hanem a természet hatalmas pátosza szólal meg benne.

Nekem fölemelő, mert a kultúra szárnycsapásait látom benne, ha *munkámdalárdák* énekét hallom. S egyenesen megindító, ha olyan *munkászenekart* hallok, amelynek karmestere és minden tagja munkásokból áll s amely sok vergődésen, erős akaratú tanuláson és szakadatlan, lelkes munkán keresztül legyőzi a legnagyobb akadályokat is és képessé teszi magát arra, hogy megszólaltassa a zene hangjaiban álmodó költők legigazibb igazságait, legszebb szépségeit, de képessé fejleszti magát arra is, hogy munkáshallgatói előtt a magasba szárnyaló ihletnek és a szenvedélyes életszeretnek olyan forrásait nyissa meg, amelynek csak a legmagasabbrendű zenei alkotásban találhatók.

Friedrich Engels, a szocializmus elméletének egyik nagy építője, a klasszikus német filozófia lezárulásáról szóló tanulmányát azzal fejezte be, hogy „a klasszikus német filozófiának egyedüli örököse a német munkásmozgalom”. Ezt én azzal merném kerekébbé és teljesebbé egészíteni, hogy az örökös nemcsak a német, hanem az *egész* szocialista munkásmozgalom. Természetesen ezt semmiképpen sem szabad úgy értelmezni, mintha szocialista munkásmozgalom vagy a munkásság kultúrmozgalma a kantí vagy a hegeli filozófiát akarná második vagy harmadik hatványon újjászervezni. Nem! Az engelsi megállapítás annyit jelent, hogy a szocialista munkásmozgalom szellemi életében született újra és erősödött meg *az a megalkuvást nem ismerő*, az az egyetemi katedrák felé nem stréberkedő és csak az igazságot kereső *teoretikus szellem*, amely a klasszikus német filozófia lezárulása után majdnem egészen megszűnt s bátorságának vérbőségével és hatalmas lendületével ma már alighanem csak a szocializmusban található meg.

Ez a szellem hatja át a munkásság kultúrtörévéseit is.

Tudni, tanulni, ismereteket szerezni — nem mohón, nem megemészthetetlenül, hanem rendszeresen. A cél egy: ki akarja önmagát emelni az örömtelen szegénység és a tudatlanság földrétegei alól. *Hiszen másképpen nem lehet emberré az ember és másképpen nem lehet a roskadozó, régi világ helyén egy új, egy egészségesebb és szebb világot fölépíteni.*

Megértettek-e, vagy pusztában elhangzó szó volt csupán, amit mondtam, nem tudom. Ami ezt a kis társaságot illeti, nem tudom.

*Tanulni,
művelődni:*

a tudás hatalom!